

*Сухоцкая Т.Ф.,
кандыдат культуралогіі, дацэнт,
дацэнт кафедры культуралогіі
ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны
ўніверсітэт культуры і мастацтваў”*

БУДСЛАЎСКІ ФЭСТ ЯК АБ’ЕКТ НЕМАТЭРЫЯЛЬНАЙ КУЛЬТУРНАЙ СПАДЧЫНЫ

Ва ўмовах нарастаючай глабалізацыі ў сучасным беларускім грамадстве найбольш значнай праблемай застаецца захаванне культурнай самабытнасці. Нацыянальная прырода культуры раскрываецца найбольш грунтоўна ў аб’ектах нематэрыяльнай культурнай спадчыны, якая з’яўляецца найважнейшым кампанент захавання культурнай разнастайнасці свету і творчай дзейнасці чалавека. Яе немагчыма пакратаць, вымераць, закансерваваць як музейны прадмет або помнік архітэктуры. Нематэрыяльная культурная спадчына пастаянна змяняецца, перадаецца з пакалення ў пакаленне і прызначаецца носьбітамі гэтай спадчыны ў якасці важнай каштоўнасці. Нематэрыяльная культурная спадчына праяўляецца ў разнастайных формах духоўнай культуры чалавека: вуснай традыцыі, формах выказвання, выканальніцкім мастацтве, у тым ліку акцёрскай гульні, музіцыраванні, спевах, танцах, звычаях, абрадах, святах, рытуалах, ведах і навыках, звязаных з традыцыйнымі рамёствамі, іх інструментамі, аб’ектамі, тварэннямі і г.д. Аб’екты НКС валодаюць вялікім кагнітыўным, эстэтычным, выхаваўчым патэнцыялам, які неабходна выкарыстоўваць у развіцці розных відаў і формаў турызму, што робіць навуковае асэнсаванне Будслаўскага фэсту як ее кампанента, носьбіта, сродку выяўлення і захавання актуальнай задачай.

Будслаўскі фэст з’яўляецца адным з яскравых прыкладаў святочнай культуры беларускага касцёла, але мае выключнае значэнне ў сацыякультурным і міжканфесійным жыцці Беларусі. У сучасным выглядзе Будслаўскі фэст спалучае традыцыйнасць, навацыі, а таксама разнастайныя формы сацыякультурнай дзейнасці, таму з кожным годам расце яго запатрабаванасць сярод вернікаў усіх канфесій. Гэта сведчыць аб тым, што ён робіцца не проста рэлігійным мерапрыемствам, а цэлай агульнабеларускай сацыякультурнай з’явай.

Абапіраючыся на даследванні вядомага даследчыка рэлігіі і беларускай культуры кс. Адама Станкевіча, мы разглядаем канфесійную гісторыю Беларусі з пазіцыі таго, што рэлігійны грунт нашай культуры трымаецца адначасова на чатырох “кітах” – праваслаўі, каталіцтве, уніяцтве і рэфарматарстве [2]. Па афіцыйных дадзеных на 2015 год, веруючымі сябе лічаць 58,9 % насельніцтва краіны, з якіх 82 % – праваслаўныя вернікі, 12 % – католікі, а 6 % – прадстаўнікі іншых канфесій [1]. Пры гэтым адзначаецца, што сярод вернікаў, якія пастаянна наведваюць святыні, большую частку складаюць католікі заходняй часткі Беларусі. Неабходна адзначыць, што на сучасны момант менавіта касцёл найбольш актыўна ўдзельнічае ў адраджэнні беларускай нацыянальнай культуры, фарміраванні нацыянальнай самасвядомасці, імкнецца ўлічваць трансфармацыйныя змены ў жыцці беларускага грамадства і праводзіць сацыякультурную дзейнасць праз разнастайныя формы, прывабныя найперш для моладзі і дзяцей.

У дадзеным артыкуле мы звернем асаблівую ўвагу на некаторыя элементы, якія робяць Будслаўскі фэст выключнай падзеяй, і дзякуючы якім мы можам разглядаць яго не толькі як рэлігійны, але і як свайго роду сацыякультурны феномен. Сярод важных элементаў фэсту мы вылучылі: ушанаванне абраза Маці Божай Будслаўскай, паломніцтва, экуменізм, катэхізацыю, гандаль.

Аднаўленне пілігрымак, нараджэнне іх у новай форме (да гэтага яны мелі характар сямейных і агульнавясковых) адбылося 2 ліпеня 1992 г., калі ў Будслаў прыйшла першая пілігрымка з Мінска. 2 ліпеня 1996 г. арцыбіскуп Дамінік Грушоўскі перадаў папскую булу, якая абвяшчала Маці Божую Будслаўскую заступніцай Мінска-Магілёўскай архідыяцэзіі, а, значыць, і ўсёй Беларусі. Згодна з легендай менавіта ў гэты дзень у 1588 г. адбыліся аб’яўленні Маці Божай, таму 2 ліпеня ў Беларусі аб’яўлена святам Маці Божай Будслаўскай, а фэст у яе гонар адбываецца ў першыя пятніцу і суботу месяца. У 1998 г. кардынал Казімір Свѣнтэк каранавану абраз папскімі каронамі. З таго часу Будслаўская святыня штогод прымае паломнікаў з усёй Беларусі і нават з-за мяжы, а ў 2018 г. Будслаўскі фэст унесены UNESCO у Рэпрэзентатыўны спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны чалавецтва. 28 лістапада 2018 г. рашэнне было зацверджана на паседжанні Міжурадавага камітэта экспертаў.

Гісторыя шанавання абраза Маці Божай Будслаўскай пачалася амаль з самага моманту яго з'яўлення ў тачагаснай Будзе. Праз пакланенне Маці Божай Будслаўскай першапачаткова і ў асноўным мелася на ўвазе ўшанаванне самой Дзевы Марыі. Але ўжо з моманту, калі пачаліся першыя цуды і аздараўленні, вернікі пачалі асаблівым чынам адносіцца і да абраза як да цудадзейнай выявы, што паспрыяла развіццю культы Маці Божай Будслаўскай. На дадзены момант абраз з'яўляецца сімвалам Беларускага Касцёла, ён нават змешчаны на Масленічнай гары ў Іерусаліме побач з малітвай “Ойча Наш” на беларускай мове. У агульнабеларускім значэнні Маці Божая Будслаўская лічыцца апякункай краіны і мясцовай касцельнай супольнасці. У гэтым асаблівым чынам выяўляецца архетып “маці”, да якой вернікі нясуць свае просьбы і малітвы, падкрэсліваючы гэта ў шматлікіх спевах, малітвах і абразках. Падчас фэсту шанаванне абраза займае не галоўнае месца, а хутчэй з'яўляецца сэнсавай воссю, вакол якой будзецца духоўная праграма.

Тэма Будслаўскага фэсту звычайна не звязана з абразом, урачыстасці праходзяць пад іншым знакам, але заўсёды ўмоўна “пад апекай” Маці Божай Будслаўскай. Таксама галоўнай кропкай урачыстасці з'яўляецца начная Святая Імша. Ушанаванне абраза Маці Божай Будслаўскай спрыяе аднаўленню і дамінаванню марыйнага культы сярод беларускіх каталікоў, што з'яўляецца прыкметай фарміравання моцнай канфесійнай супольнасці. Культ будслаўскага абраза шырока распаўсюджаны па ўсёй Беларусі (у Магілёве ёсць адпаведныя алтары, прысвечаныя абразу; копія абраза вісіць над цэнтральным алтаром у прэзбітэрыуме касцёла Св. Сымона і Алены ў Мінску). Пачынаючы з XIX ст. пры актыўным удзеле бернардынаў пачалі друкавацца гравюры, а потым і абразкі з выявай Маці Божай Будслаўскай. На дадзены момант – гэта адзін з самых распаўсюджаных марыйных абразаў у беларускіх касцёлах, ён пераўзыходзіць нават Чэнстахоўскі і Віленскі абразы.

Важным элементам Будслаўскага фэсту з'яўляецца паломніцтва як традыцыйная форма хрысціянскай культуры, вядомая яшчэ з часоў апосталаў. Пілігрымкі да месцаў асаблівага культу Маці Божай сталі папулярнымі ў XVI ст. У беларускіх каталікоў таксама існавала традыцыя пілігрымавання да абразоў – да Маці Божай Вастрабрамскай, Маці Божай Чанстахоўскай, нават да Маці Божай Жыровіцкай, першай каранаванай іконы на тэрыторыі Беларусі.

Спачатку паходы да будслаўскай святыні мелі больш індывідуальны характар, не арганізаваліся духавенствам ці парафіямі, не мелі афіцыйнага статусу. Але ўжо напачатку XX ст. адноўлены беларускі касцёл стаў ладзіць так званыя пілігрымкі да Будслава. Пілігрымка – гэта арганізаванае паломніцтва да святога места, якое здзяйсняецца групай людзей ці пешшу, ці на машынах і аўтобусах, ці нават на верталёце. Дарэчы, такая форма пілігрымавання да Будслава таксама існуе, у якасці арганізатара выступае парафія Св. Сымона і Алены ў Мінску, а ў якасці пілота пробашч парафіі ксёндз-канонік Уладзіслаў Завальнюк.

Першая адноўленая пілігрымка адбылася 2 ліпеня 1992 года з Мінска. З таго часу традыцыя не толькі не перарываецца, але кожны год да Будслава прыходзіць усё больш вернікаў, ад новых месцаў, з новымі інтэцыямі і формамі пілігрымак. Кожнае паломніцтва праходзіць пад лозунгам, які адлюстроўвае адно з прашэнняў супольнасці да Маці Божай. Вызначаная тэма можа супадаць ці не супадаць з агульнай тэмай фэсту.

Арганізатарам пілігрымкі выступае парафія, пры якой збіраецца група людзей. Падчас вандравання на ноч пілігрымаў сустракае каталіцкая супольнасць мясцовасці, але цяпер праваслаўныя беларусы прымаюць у гэтым непасрэдным ўдзел, бо успрымаюць гэта як важны момант духоўнага аднаўлення. Часта падчас шляху ўдзельнікі паломніцтва ў мікрафон кажуць канферэнцыі, сведчанні, дзеляцца сваімі думкамі. Калі пілігрымка не носіць пакутніцкі характар, тады ўвага надаецца спевам. Забаўляльным элементам могуць быць танцы на перапынках, а таксама часта з’яўляюцца вясёлыя традыцыі. Рэпертуарпеваў і колькасць забаваў залежаць таксама і ад узросту паломнікаў. У асноўным гэта моладзь, але званні выключна моладзевых пілігрымак нясуць паломніцтва братоў-капуцынаў Маладзечна-Будслаў і скаўтаў Смаргонь-Будслаў.

Кожная група пілігрымак мае свае сімвалы: марыйныя сцягі, сцягі з гербамі гарадоў, з гербамі і дэвізамі манаскіх супольнасцяў. Да таго ж, удзельнікі пазначаюць сябе каляровымі хустамі ці майкамі. Прыналежнасць да той ці іншай пілігрымкі потым выказваецца падчас пілігрымкавай Імшы, калі кожная пілігрымка выкрыквае свой дэвіз. Улічваецца таксама ўзрост удзельнікаў, колькасць і г.д. Існуюць і “тэматычныя” пілігрымкі (залежных ад алкаголю, Бягомль-

Будслаў; пілігрымка сем'яў з Нарачы; польскія байкеры). Канфесійны склад пілігрымак неаднародны, сярод паломнікаў прысутнічаюць і праваслаўныя вернікі, і прадстаўнікі пратэстанцкіх цэркваў. Паколькі ўзростава асноўная маса пілігрымаў – гэта моладзь ад 14 да 35 год, асноўным элементам для шматлікіх удзельнікаў з'яўляецца камунікацыя.

Неабходна адзначыць, што раней паломніцтва мела выключна духоўную мэту, то адна з галоўных асаблівасцяў сучасных мерапрыемстваў – сацыялізацыя. Гэта ў некаторым сэнсе з'яўляецца асаблівасцю беларускай каталіцкай культуры менавіта ў XXI ст. Можна адзначыць, што такім чынам будзеца і ўзмацняецца каталіцкая супольнасць нанова адроджанага касцёла, найперш моладзевая.

Экуменізм – яшчэ адзін паказчык таго, што Будслаўскі фэст аб'ядноўвае людзей. Традыцыйна на галоўных Імшах прысутнічаюць прадстаўнікі іншых канфесій: праваслаўнай царквы, армянскай каталіцкай царквы, лютэранскі святар, Апостальскі візітатар для грэка-каталікоў Беларусі і г.д. Паколькі не ўсе пратэстанцкія цэрквы прымаюць дагмат аб святасці і беззаганнасці Маці Божай, а тым больш не ўсе прызнаюць значнасць іконаў, звычайна на ўрачыстасцях прысутнічаюць толькі артадаксальныя пратэстанцкія цэрквы. За апошнія пяць год значна павялічылася колькасць свецкіх удзельнікаў фэсту, якія адносяцца да той ці іншай канфесіі выключна намінальна, што кажа аб тым, што фэст мае не толькі рэлігійнае значэнне, але і агульнае сацыякультурнае.

Поліканфесійнасць і верацярпімасць – традыцыйныя адметнасці беларускай культуры і ў Будслаўскіх урачыстасцях яны праяўляюцца цалкам аўтэнтычна і натуральна. Фэст не ўспрымаецца як выключна і канчаткова каталіцкае мерапрыемства. Спрыяюць гэтаму ў апошнія гады і медыя, якія шырока асвятляюць гэту падзею і робяць рэпартажы ў пазітыўным святле. Можна сказаць, што на дадзены момант Будслаўскі фэст з'яўляецца галоўнай рэлігійнай падзеяй не толькі мясцовага Каталіцкага Касцёла, але і ўсёй Беларусі.

У межах фэсту натуральным чынам атрымоўваецца ўвасабляць лепшыя ідэі экуменізму, не прадпрымаючы для гэтага спецыяльных дзеянняў. Галоўны прынцып – існаванне разам з павагай да рознасці кожнага – выконваецца праз адкрытасць вернікаў адзін на аднаго. У час рэлігійных спрэчак і непаразуменняў беларуская кан-

фесійная сітуацыя падаецца ўзорнай, а прыклад Будслава як нельга лепш адлюстроўвае яе сапраўднае становішча.

У час фэсту святары рыхтуюць для вернікаў канферэнцыі, разглядаюць важныя для духоўнага жыцця тэмы, знаёмяць паломнікаў з гісторыямі і прыкладамі з жыцця святых. У самой праграме мерапрыемства прысутнічаюць катэхізацыйныя моманты, што робіць яго ўнікальнай падзеяй, у якой спалучаюцца і рэлігійныя, і сацыякультурныя, і адукацыйныя элементы. У 2019 г. дэвізам фэсту абраны заклік: “Каралева сем’яў, маліся за нас!” У праграме прадугледжаны даклады на наступныя тэмы: прэзентацыя сямейных рухаў Беларусі, праца камісіі па справах сям’і і г.д. Дэвізам урачыстасці ў 2020 годзе, якая праходзіла ў год 100-гадовага юбілею святога Яна Паўла II, сталі словы яго біскупскага і папскага служэння: «Марыя, я ўвесь Твой».

Будслаўскі кірмаш лічыцца галоўным каталіцкім кірмашом Беларусі, дзе кожны жадаючы можа купіць што заўгодна, таму для тых, хто распачынае новую справу, гэта найлепшае месца для прэзентацыі. Асаблівым попытам карыстаецца “база” братаў-капуцынаў “Капуцынская кава”, дзе манахі вараць каву розных відаў і даюць да яе бясплатнае печыва. Дабрачынныя арганізацыі праводзяць латэрэі і акцыі (напрыклад, разліў бясплатнага квасу). Падчас гандлю можна падпісацца на газету, часопіс і г.д. З 2019 г. пачынаецца адраджэнне традыцыі выплаўлення vascaвых вотаў, якая будзе выконваць і добрачынную функцыю. Свечкі адліты ў форме палымнеючых сэрцаў з лепшага пчалінага воску з ваколіцаў Будслава, драўляная форма зроблена мясцовымі майстрамі.

У мінулым годзе Будслаўскі фэст з-за складанай эпідэміялагічнай сітуацыі быў арганізаваны не так, як звычайна. Не было шматлюдных пілігрымак. Сёлета касцёл святкуе 30-годдзе аднаўлення паломніцтва да святыні. Нягледзячы на пажар у касцёле, Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь вырашыла святкаванні ў гонар іконы Будслаўскай Божай Маці не адмяняць.

Такім чынам, сучасныя элементы Будслаўскага фэсту ствараюць не толькі рэлігійную, але і сацыякультурную аснову фэсту, які з кожным годам усё больш адыходзіць ад выключна рэлігійнага фармату, робячыся адным з самым народных фестываляў беларусаў. На ім не выступаюць замежныя зоркі, няма развернутых фудкортаў,

рэкламаванне яго не праходзіць на ўсіх медыя-платформах, але нягледзячы на гэта з кожным годам ён збірае да 30-ці тысяч наведвальнікаў. Патэнцыял Будслаўскага фэсту як аб'екта немагчымай культурнай спадчыны павінен быць эфектыўна выкарыстаны ў турыстычнай індустрыі Рэспублікі Беларусь.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Праваслаўных у Беларусі больш? [Электронны рэсурс] // Наша Ніва – Рэжым доступу: <https://nn.by/?c=ar&i=190736>. – Дата доступу: 12.05.2021.

2. Станкевіч, А.В. Хрысціянства і беларускі народ / А.В. Станкевіч. – Вільня : Беларус. каталіцкае выд-ва, 1940. – 181 с.

Усова Н.М.,
ведучый научный сотрудник
отдела научно-просветительской работы
учреждения «Национальный
художественный музей
Республики Беларусь»

МУЗЕЙНОЕ ЗАНЯТИЕ «10 ВОПРОСОВ ХУДОЖНИКУ» КАК ФОРМА ГОРОДСКОГО КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМА

Национальный художественный музей Республики Беларусь постоянно работает над усовершенствованием экскурсионных форм работы. Научно-просветительский отдел музея внимательно прислушивается к требованиям публики, высказываемым в процессе экскурсии, время от времени устраивает блиц-опросы. Например, в практике экскурсионной работы часто звучало пожелание попасть в мастерскую художника, посмотреть как создаются произведения искусства, поскольку многие посетители совершенно не представляют процесс написания картины, создания скульптуры, не говоря уже о том, как сложно изготавливается печатная графика с помощью многообразных станков и инструментов. Размышляя над этим вызовом-пожеланием, исходящим от посетителей, было принято